

Asia: VN/10831/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Väliotsikot

Yleiset huomiot mietinnöstä ja siihen sisältyvistä ehdotuksista sekä ympäristörikosdirektiivin velvoitteiden täytäntöönpanosta

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esitysluonnoksesta. Lausunrossamme kiinnitämme huomiota erityisesti yhteisösakon asteikkoon ja viranomaisten resurssointiin.

Huomiot syyteoikeuden vanhentumista koskevista ehdotuksista (rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momentti)

Demla ry pitää perusteltuna ratkaisuna, että erityinen syyteoikeuden vanhentumisaika (10 vuotta) ulotetaan koskemaan esitysluonnoksessa ehdotettua uutta jäterikosta. Laittomat jätesierrot ovat kasvava ja merkittävä rikollisuuden laji, joka kytkeytyy usein kansainväliseen järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Kuten esitysluonnoksessakin todetaan (s. 224) näiden rikosten ilmituloon liittyy myös usein merkittävää viivettä. Erityisen syyteoikeuden vanhentumisajan soveltaminen voi siis osaltaan turvata viranomaisten kykyä puuttua jäterikoksiin ja siten edesauttaa ympäristörikosdirektiivin tavoitteiden saavuttamista.

Huomiot rikoslain 9 luvun 5 §:ään ehdotettavista, yhteisösakon asteikkoa koskevista muutosehdotuksista sekä ehdotuksista pakoterikoksia koskevan yhteisösakon asteikon osalta (rikoslain 46 luvun 13 §)

Suomessa oikeushenkilölle määrättävä seuraamus on yhteisösakko, jonka alin rahamäärä on nykyisin 850 ja ylin 850 000 euroa. Demla ry on pitänyt merkittävänä epäkohtana sitä, että voimassa olevan lain mahdollistama korkeinkin yhteisösakko on rahamäärältään niin pieni, ettei sillä ole merkittävää taloudellista vaikutusta suurten oikeushenkilöiden toimintaan. Lisäksi yhteisösakon taloudellinen vaikutus on käytännössä heikentynyt ajan myötä, sillä yhteisösakkoa ei ole sen käyttöaikana, eli 30 vuoden aikana korotettu.

Ympäristörikosdirektiivi edellyttää yhteisösakon enimmäismäärän sitomista joko yrityksen maailmanlaajuiseen kokonaisliikevaihtoon (5 tai 3 prosenttia riippuen rikoksesta) tai yhteisösakon rikoskohtaisen enimmäismäärän asettamista kiinteästi joko 40 miljoonaan tai 24 miljoonaan euroon riippuen rikoksen luonteesta. Direktiivin implementointia on hallituksen esitysluonnoksen mukaan tarkoitus toteuttaa siten, että oikeushenkilöille määrättävän yhteisösakon rangaistusasteikkoa muutettaisiin siten, että yleiseksi asteikoksi säädettäisiin vähintään 2 000 ja enintään 3 000 000 euroa ja erityiseksi, erittäin suuria oikeushenkilöitä koskevaksi asteikoksi vähintään 15 000 ja enintään 40 000 000 euroa, kuitenkin enintään viisi prosenttia oikeushenkilön maailmanlaajuisesta liikevaihdosta tai muusta vastaavasta tuotosta yhteisösakon määräämistä edeltäneellä tilikaudella. Enimmäismäärään perustuvan mallin omaksuminen näyttäytyy perustellulta ja vastaa aiempaa Suomessa omaksuttua yhteisösakon säätämismallia.

Yhteisösakkosäätelyä on hallituksen esitysluonnoksen mukaan tarkoitus muuttaa kokonaisuudessaan. Rikoslain yhteisösakkosäätelyn muutos ei siis rajoitu vain ympäristörikoksiin, mitä hallituksen esitysluonnoksessa perustellaan mm. sillä, että pakoterikosdirektiiviin ja muihin vireillä oleviin direktiiviehdotuksiin sisältyy tai tulee todennäköisesti sisältymään ympäristörikosdirektiivin kaltaisia minimimaksimivelvoitteita, eli enimmäisrangaistuksen vähimmäismäärä koskevia säännöksiä. Kaikkien rikoslajien yhteisösakkoasteikon muuttaminen tehdään siis ennakkollisesti. Demla ry pitää perusteltuna, ettei samaan säätelyyn tehdä toistuvasti lyhyen aikavälin sisällä muutoksia, sillä se voi vaikeuttaa säännösten käytännön soveltamista ja heikentää ennakoitavuutta. Toisaalta koko yhteisösakkoasteikkoa on syytä nostaa myös siksi, ettei yhteisösakkopykälään ole aiemmin tehty korotuksia.

Demla ry haluaa kuitenkin kiinnittää vielä huomiota yhteisösakon alarajoihin. Oikeusministeriön vuonna 2020 teettämän selvityksen mukaan tuomitut yhteisösakot ovat olleet rahamäärällisesti pieniä ja kaukana nykyisenkin lain mahdollistamasta 850 000 euron rangaistusmaksimista. Esitysluonnoksessa 40 miljoonan euron yläraja noudattaa direktiiviä ja kohdistuu erityisen suuriin oikeushenkilöihin. Kansallisesti alarajaksi on valikoitunut 15 000 euroa, mikä tekee sakkoasteikosta varsin laajan. Yleiseksi asteikoksi asetettaisiin 2 000-3 000 000 euroa. Vaikka prosentuaalisesti asteikot nousevat merkittävästi ja ne koskisivat myös muita kuin ympäristörikoksia, olisi aiempi ratkaisukäytäntö huomioon ottaen vielä syytä pohtia, tuottavatko ehdotetut alarajat tavoitellun preventiovaikutuksen. Erityisesti ympäristörikosten osalta on hyvä huomioida, että mm. Interpolin ja YK:n ympäristöohjelmassa (UNEP) esitetyn arvion mukaan ympäristörikollisuus on maailman neljänneksi suurin rikollisuuden muoto, joka kasvaa 5–7 prosenttia vuodessa. Jotta Suomi ei olisi osa tätä kehitystä, ympäristörikollisuuden taloudellista kannattavuutta on ajettava alas ja yhteisösakolla on keskeinen osa siinä.

Huomiot törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ja terroristisessa tarkoituksessa tehtyjä rikoksia koskeviin pykäliin ehdotettavista muutoksista (rikoslain 15 luvun 10 § ja 34 a luvun 1 §) sekä niihin liittyvistä muutosehdotuksista (rikoslain 1 luvun 7 § ja 34 a luvun 15 §)

-

Huomiot ympäristön turmelemista koskevaan pykälään (rikoslain 48 luvun 1 §) ehdotettavista muutoksista

- a) 1 momentti
- b) 2 momentti
- c) 3 momentti
- d) ehdotettava uusi 4 momentti

-

Huomiot ympäristörikkomusta ja tuottamuksellista ympäristön turmelemista koskeviin pykäliin (rikoslain 48 luvun 3 ja 4 §) ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot ehdotettavista uusista jäterikosta ja törkeää jäterikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 a ja 4 b §:t)

-

Huomiot ehdotettavista uusista ilmakehän heikentämistä ja törkeää ilmakehän heikentämistä koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 c ja 4 d §:t)

-

Huomiot ehdotettavista uusista ympäristöä vaarantavan tuotteen markkinoillesaattamisrikosta ja törkeää ympäristöä vaarantavan tuotteen markkinoillesaattamisrikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 e ja 4 f §:t)

-

Huomiot ehdotettavasta uudesta vieraslajirikosta koskevasta rangaistussäännöksestä (rikoslain 48 luvun uusi 4 g §)

-

Huomiot luonnonsuojelurikosta koskevaan pykälään (rikoslain 48 luvun 5 §) ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot ehdotettavasta uudesta ympäristön tuhoamista koskevasta rangaistussäännöksestä (rikoslain 48 luvun uusi 5 b §)

-

Huomiot ulkomaiselta alukselta talousvyöhykkeellä tehtyä ympäristörikosta koskevaan pykälään ehdotettavista muutoksista (rikoslain 48 luvun 10 §)

-

Huomiot rikoslain 48 ja 48 a lukuun ehdotettavista uusista soveltamisalasäännöksistä, jotka koskevat tietyissä tilanteissa luvan nojalla toimimisen rinnastamista ilman lupaa toimimiseen (rikoslain 48 luvun 7 a § ja 48 a luvun 4 b §)

-

Huomiot ehdotettavista uusista metsäkatorikosta ja törkeää metsäkatorikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 a luvun uudet 3 c ja 3 d §:t) sekä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaan rikoslain 48 a luvun 6 a §:ään ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot pakkokeinolakiin ja poliisilakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot kansalaisuuslakiin, rajavartiolaitokseen ja Puolustusvoimien virka-avusta poliisille annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot hankintalakiin ja erityisalojen hankintalakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot rikosrekisterilakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot merenkulun ympäristönsuojelulakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot luonnonsuojelulakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot Suomen talousvyöhykkeestä annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot vieraslajeista aiheutuvien riskien hallinnasta annettuun lakiin ehdot

-

Huomiot EU:n metsäkatoasetuksen velvoitteiden valvonnasta ja seuraamuksista annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot muista ehdotettavista lainsäädäntömuutoksista

-

Huomiot ympäristörikosdirektiivin säännöksistä, joiden ei mietinnössä katsota edellyttävän lainsäädäntömuutoksia

-

Huomiot ehdotusten pääasiallisten vaikutusten tarkastelusta

-

Huomiot muita toteuttamisvaihtoehtoja koskevasta arvioinnista

-

Huomiot suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskevasta jaksosta

-

Muut huomiot

Lopuksi Demla ry kiinnittää huomiota siihen, että ympäristörikosten selvittäminen on yleensä haastavaa, koska rikokset ovat teknisesti monimutkaisia, usein piilorikollisuutta ja vaativat laajaa viranomaisyhteistyötä sekä asiantuntijatietoa. Kuluvalle hallituskaudella on leikattu muun muassa ympäristöministeriön hallinnonalan rahoitusta useammalla miljoonalla, jolla on merkittäviä vaikutuksia myös ympäristörikosten selvittämistä edesauttaviin viranomaisiin. Asianomaisille viranomaisille olisi siis tarjottava riittävät resurssit, jotta ympäristörikosdirektiivin tavoitteet voidaan saavuttaa.

Kovenevien sanktioiden pelotevaikutus ei yksin riitä ympäristörikosdirektiivin tavoitteisiin pääsemiseksi, vaan myös kiinnijäämisriskin on oltava todellinen. Esimerkiksi Hukkajoen raakkutuho vuonna 2024 tuli tietoon sattumalta, kun tutkijat olivat selvittämässä alueen jokihelmisimpukoiden tilaa ja todistivat tuhotyötä. Kuitenkin jo vuonna 2011 samanlaista, mutta vähäisempää tuhoa oli samalla alueella tehty, mutta se paljastui muutaman vuoden päästä tuhon jälkeen, jolloin vahinkojen todistaminen hankaloitui. Ympäristörikosten valvonta ja niihin puuttuminen ei voi rakentua näin suuressa määrin kansalaisyhteiskunnan ja järjestösektorin varaan. Ympäristörikosten kannattavuutta on siis purettava niin preventiivaikutuksellisten rangaistusten kuin tehokkaan viranomaislähtöisen puuttumis- ja selvitystoiminnankin avulla.

Mäkilä Ilari
Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry